

4.6.3. Sociálne správanie - agonistické správanie:

Správanie členov organizovaného spoločenstva, zamerané na udržanie tohto celku, sa nazýva sociálne. Psy zdedili po svojich divokých predkoch veľmi **zložitú sociálne prejavy**, ktoré vďaka domestikácii a procesu imprintingu, nie sú zamerané len vnútrodruhovo na ostatné psy, ale podstatne ovplyvňujú aj spolužitie psa s človekom. Psovité šelmy ako sociálne zvieratá spolu trávia veľa času a konflikty riešia **agonistickým správaním**. Čím je zviera sociálnejšie, tým sú potrebné také mechanizmy, ktorými môžu čeliť nepriateľskému vnútrodruhovému správaniu. Pokiaľ zviera rieši konflikty vo vnútri skupiny agresivitou a strachom, môže byť vyčerpané, keď má neskôr vyhnúť zo svojho teritória votrelca. U sociálnych druhov zvierat sa vyvinuli jasné signály oznamujúce akceptáciu porážky, ktoré ukončia boj predtým, ako by došlo ku zraneniu.

Vzťahy dominancie a submisivity sú u psov z väčšej časti formované v agresívnych roztržkách. Pokiaľ jeden vyhrá boj, pri ďalšom stretnutí k nemu už nemusí dôjsť, pretože porazený jedinec dá najavo okamžitú podriadenosť. Podriadené zviera sa obvykle vyhýba stretnutiu, ale ani dominantný jedinec sa príliš nesnaží vyvolávať nezhody.

Schopnosť podriaďiť sa alebo dominovať ovplyvňuje dedičnosť, pohlavie, pôsobenie podnetov z okolia alebo učenie. Bolo zistené, že rodičom, ktorí zaujímali vo svojom spoločenstve dominantné postavenie, sa narodili šteňatá so sklonsmi bojovať a zaujímať vedúce postavenie. Nadradenosť a podriadenosť pôsobí vo svorke zloženej zo samých psov, ale aj v spoločenstve zloženého z človeka a psa, alebo človeka a jeho niekoľkých psov. Psovodovi napomáha k zaujatiu najvyššieho hodnotného postavenia schopnosť psa **rešpektovať sociálnu nadradenosť**. Nedôslednou výchovou, výcvikom a antropomorfizáciou predovšetkým tam, kde pes necíti dostatočnú prevahu psovoda, sa môže stať, že dôjde medzi majiteľom a psom k stretu o vodcovské postavenie.

Prejavy agonistického správania psa:

A. Ofenzívne (bojové) správanie: prenasledovanie, cenenie zubov, vrčanie, štekánie, švihanie chvostom, hrabanie, chňapanie zubami, hryzenie.

Prejavy dominancie:

Položenie hrudníkových končatín na chrbát soka, vrčanie, chvost vztýčený (môže dôjsť k uhryznutiu do krku), státie nad ležiacim psom a vrčanie, státie alebo chôdza s napnutými končatinami so vztýčeným chvostom (imponovanie) sklonená hlava, chrbát do oblúku, naskakovanie, výpad.

B. Defenzívne (obránné) správanie

sa u psov prezentuje dvomi charakteristickými spôsobmi: 1. pasívnou a 2. aktívnou obrannou reakciou.

1. Pasívna defenzívna reakcia má formu strachu a zahŕňa všetky spôsoby znehybnenia zvieratá. Extrémnym prípadom pri ohrození je až strechové „zamrznutie“ psa na mieste. Vysoká miera strachu sa prejavuje vegetatívnymi reakciami a hlasnými zvukovými prejavmi.

2. Aktívna defenzívna reakcia označujeme všetky spôsoby, keď zviera aktívne uniká či uhýba pred hroziacim nebezpečenstvom. Najtypickejším prejavom tejto reakcie je útek alebo defenzívne štekánie. Útok zo strachu (obránný útok) je jeho extrémnou formou, kedy zviera nemá inú možnosť ako reagovať na nebezpečenstvo.

Prejavy submisivity:

Aktívne: strpenie polozenia končatín na chrbát za súčasného vztýčenia chvosta od dominantného zvieraťa, chvost medzi končatinami, zhrbenie, uši sklopené, zdvíhanie hrudníkovej končatiny, olizovanie kútiku papule, nariekavé štekание a odhaľovanie zubov.

Pasívne: prevalenie sa na chrbát, hrabanie končatinami a natiahnutie končatín, chvost medzi končatinami, močenie.

4.6.4. Agresívne správanie psov

Agresivita je fylogenetický, preddomestikačný, predispozičný, inštinktívny stav zvierat, ktorý má sebazáchovný význam a ktorý na základe prislúchajúcich podnetov spontánne vyúsťuje do agresívneho správania.

Etologické východiská normálnej agresivity:

Z hľadiska etologických a zoopsychologických zákonitostí môžeme hovoriť aj o normálnom agresívnom správaní psov, kedy sa jedná o špecifický a druhový prejav, ako aj individuálny ontogenetický charakter správania s prislúchajúcim súborom aktivít zvieraťa jeho prirodzenom prostredí, prostredníctvom ktorých dochádza k uspokojovaniu primárnych a sekundárnych potrieb. V tomto prípade môžeme hovoriť o regulovanom agresívnom správaní.

Môžeme pozorovať paralely medzi normálnym agresívnym správaním psov a vlkov. Tieto zvieratá sú charakterizované vysokým stupňom sociálnej organizácie v skupine a patria medzi tzv. rodičovské spoločenstvá, ktoré zahŕňajú komplexnú starostlivosť zo strany obidvoch rodičov. Agonistické správanie vo svorke vlkov má svoj význam, ktorý spočíva v potláčaní nežiaducej vnútrodruhovej agresivity, pritom sa vytvára sociálna hierarchia, čo v prípade šeliem má sebazáchovný a existenčný význam.

Domestikačný proces tieto etologické charakteristiky u psov redukoval a dal tak možnosť vzniku rozsiahlejších foriem naučeného správania, čo je však pre normálne agresívne správanie rizikom pre vznik abnormálnych agresívnych prejavov. Veľmi dôležitou fázou vo vývine normálneho agresívneho správania je raná ontogenéza psa s tzv. **senzitívnu vývinovou periódou imprintingom**. V tomto období si šteňa iverzibilným spôsobom fixuje pozitívne alebo negatívne podnety, ktoré ovplyvňujú jeho správanie počas celého života. Existuje celý rad foriem normálneho agresívneho správania psov, ktoré majú svoje typické charakteristiky.

Prevencia agresivity:

dôležitý je výber šteňaťa. Ak má potenciálny majiteľ záujem o šteňa do rodiny, prípadne nie je skúsený chovateľ, neodporúča sa vyberať šteňatá po agresívnych rodičoch alebo dominantné z vrhu. Ihneď po osvojení psa je potrebný návyk na obojok a vodidlo. Dôležitý je výcvik a zvládnutie základných povelov. Základným princípom je, že pes musí urobiť niečo pre nás predtým, než my urobíme niečo pre neho. Všetci členovia rodiny musia postupovať rovnako. Už od raného veku je potrebná desenzitizácia na manipuláciu (napríklad česanie, starostlivosť o pazúry, zuby a pod.).

Terapia agresivity:

Pri agresivite je dôležité identifikovať príčinu strachu alebo konfliktu. Odporúča sa zmeniť denný režim (kŕmenie 1- 2-krát denne, kŕmiť na novom mieste z novej misky, neskonsumovanú potravu odstrániť, zabezpečiť dostatok pohybu, výcvik poslušnosti, mimo kŕmenia, výcviku a prechádzok psa ignorovať). Je nutné vyvarovať sa akejkoľvek konfrontácii so psom, nedráždiť a netrestať ho,

odstrániť predmety ktoré si „cení“, neumožniť psovi používať nábytok (posteľ, kreslo), obmedziť mu pohyb po byte (napríklad pomocou transportnej klietky, keď sa nedá inak kontrolovať, toto je vhodné tiež pre desenzitizáciu pri teritoriálnej agresivite). Žiaduce je desenzitizovať psa voči podnetom alebo gestám, na ktoré reaguje agresívne.

Agresivita voči členom domácnosti:

Najčastejšou príčinou je určitý typ osobnosti majiteľa. Ďalšou príčinou môže byť silné antropomorfné puto majiteľa ku psovi (podávanie častých maškrť, pes spi v spálni, majiteľ chce milujúceho a závislého psa a pod.). Zvyčajne ide o prvého psa v rodine, alebo sa majiteľ javí ako menej „dominantný“, či menej skúsený v zaobchádzaní so psami, vo výcviku.

Rizikové faktory:

nedostatok výcviku a pohybu psa, hry typu preťahovania. Psy, ktoré ako šteňatá spia v posteliach, bývajú v dospelosti častejšie agresívne. Agresivitu psov môžu zvyšovať aj kožné a iné somatické ochorenia. Prvé prejavy agresivity sa objavujú ako agresivita pri hre, stráženie potravy (agresivita pri miske s krmivom), konfliktné správanie, podmienené vyhýbanie sa strachu a bolesti, strachom alebo konfliktom navodená agresivita.

Terapia agresivity všeobecné zásady:

základným princípom je modifikácia správania. Agresivita zvyčajne máva náučný komponent. Podľa niektorých autorov sa doporučuje znížiť obsah proteínov v diéte na menej ako 20 %. Potrebne je zabezpečiť dostatok pohybu, obmedziť hry typu preťahovania (pes nemá byť v nich víťazom). Neodporúča sa farmakoterapia, hrozí dezinhibícia strachu a následné prepuknutie agresivity.

Etologické a psychologické aspekty pohryznutia ľudí psami:

Agresívne správanie psov predstavuje najčastejší a najzávažnejší behaviorálny problém v chovateľskej a veterinárnej praxi. Vo väčšine prípadov ide o **dominantnú agresivitu**, ktorá súvisí s ochranou teritória, majiteľa, členov rodiny, atď. Pri nesprávnom etologickom a zoopsychologickom zvládnutí psa majiteľom však zviera môže agresívne atakovať aj jeho samotného, členov rodiny a táto neregulovaná agresivita sa generalizuje aj na iných ľudí, poprípade na ďalšie zvieratá. Žiada sa preto zdôrazniť, že zodpovednosť za tieto situácie v plnej miere nesie sám človek, u ktorého absentuje znalosť etologických a zoopsychologických zákonitostí správania psov, ďalej sú to nekritické chovateľské ambície a nerešpektovanie vzťahov humánneho a subhumánneho sveta. Pri súčasnej chovnej expanzii psov sa incidenty pohryznutia ľudí psami stávajú nielen etologickým, ale aj celospoločenským problémom. Z týchto dôvodov je socializácia psa základnou podmienkou minimalizácie zlovykového, problémového a patologického správania.

Pes pred napadnutím svojim správaním signalizuje svoj úmysel (vokalizáciou, mimikou, postojom, motorikou, atď.). Pri vzniku kritickej situácie agresívneho charakteru zo strany psa, poprípade pri jej predchádzaní, sa doporučujú nasledujúce reakcie človeka: motorická sebakontrola, vyhýbanie sa priamemu vizuálnemu kontaktu so psom, prejavenie výrazného nezájmu o psa koncentráciou na iný podnet, pred psom neutekať, zaujať neutrálny postoj alebo pozíciu nehybnosti a rešpektovať teritórium psa. S predátorou agresivitou psa orientovanou na dospelých a deti sa stretávame pri ich spontánnej hre, pri ktorej utekajú, kričia, hlasno sa smejú a pes na to reaguje inštinktívnym loveckým správaním.

4.6.5. Exploračné správanie:

Pes na orientáciu v priestore využíva všetky zmysly. Neznámy predmet preveruje zrakom, čuchom, strká do neho nosom, dotýka sa ho hrudníkovou končatinou, hryzie ho, olizuje. Početnosť a intenzita exploračného správania je podmienená motivačne. Starší pes sa v priestore orientuje častejšie ako šteňa, dospelý pes sa orientuje častejšie ako suka, vo svorke sa orientujú hlavne zvieratá s vyššou sociálnou hodnotou.

4.6.6. Predátorné správanie:

Vzorce loveckého správania typické pre vlkov sa pozorujú aj u psov, aj keď sú ovplyvnené selekčným procesom. Psy majú vrodenu snahu naháňať pohybujúce sa predmety, ktoré sa pohybujú smerom od nich. Psy pri napádaní veľkých zvierat hryzú do perineálnej oblasti a chvosta. Menšia korisť, ako napríklad ovca alebo jahňa, má poranenia najmä na panvových končatinách, hlave alebo krku. Prítomnosť iných psov zvyšuje výskyt hry smerovanej k loveckému správaniu. Už u šteniat mladších ako 10 týždňov sa začínajú prejavovať typické prvky predátorného správania, napríklad trasenie a ťhanie, hrabanie, bočné nárazy a vertikálne výskoky.

4.6.7. Sexuálne správanie

Správanie podobné sexuálnemu sa u šteniat môže začať objavovať v 4. - 6. týždni života. Predstavuje juvenilnú hru. Ak šteňatá nemajú možnosť tejto hry, vplýva to negatívne na ich správanie v dospelosti. Puberta u psov začína v závislosti od plemena vo veku 6- 18 mesiacov, u samcov o niečo neskôr ako u samíc. Sexuálne správanie v puberte je prejavom sexuálneho dimorfizmu. Samčie sexuálne správanie zahŕňa uchopenie, pohyby panvou, ejakuláciu, značkovanie močom, túlanie sa a agresivitu medzi samcami. U súk je najčastejší vek puberty 6 -9 mesiacov. Suka fyzicky dospieva v závislosti od plemena vo veku 15 až 24 mesiacov. Optimálny vek pre rozmnožovanie je 2 - 3,5 roka. V tomto veku má suka najviac šteniat s najnižšou mortalitou. Priemerný estrický cyklus je 6 mesiacov, jeho skutočná dĺžka môže kolísať medzi 4 až 12 mesiacmi. Závislosť ruje od sezónneho obdobia nebola zaznamenaná, ale určité plemená môžu mať miernu tendenciu zvýšeného výskytu ruje na skorú jeseň alebo skorú jar.

4.6.8. Eliminačné správanie

Urinácia okrem vyprázdňovania močového mechúra slúži aj ako dorozumievací prostriedok. Od 2. mesiaca veku sa prejavuje sexuálny dimorfizmus v eliminačnom postoji. Suky majú pri močení hlbší drep ako samce. Približne v 5.-8. mesiaci veku dospievajúci pes začína urinovať so zdvihnutou panvovou končatinou a mierne vytočeným telom, čo mu umožňuje močiť na vertikálne objekty. Toto správanie je hormonálne kontrolované a súvisí so zvyšovaním hladiny testosterónu v organizme. Značkovanie močom slúži na lokalizáciu alebo prekrytie cudzieho pachu. Účelom je individuálna identifikácia, sexuálna stimulácia a označovanie územia. Vo svorke značkuje predovšetkým vodca svorky. Čím je pes dominantnejší, tým výraznejšie dvíha pri močení panvovú končatinu. U šteniat a veľmi submisívnych psov môžeme pozorovať submisívnu urináciu, kedy pes nie je v typickom eliminačnom postoji, ale stojí, krčí sa alebo dokonca leží. **Defekácia** má vyprázdňovaciu i sociálnu funkciu. Pes defekuje 2-3-krát denne. Po defekácii často hrabe zem všetkými štyrmi končatinami. Takéto zahrabávanie trusu neslúži na maskovanie trusu, ale na zdôraznenie prítomnosti psa. Zároveň na zemi ostáva výlučok interdigitálnych žliaz, čím pes zanecháva výraznú pachovú stopu.

4.6.9. Digestívne správanie

Digestívne správanie šteniat:

V 21. 35. dni dochádza u šteniat k vyhasínaniu cicacieho reflexu. V 4. týždni veku šteňatá začínajú prijímať tuhú potravu. Po 30-om dni suka skracuje dobu dojčenia a prejavuje agresívne správanie v prípade, že si šteňatá vyžadujú dojčenie príliš často. Mliečne zuby sa prerezávajú v 3. týždni veku. Výmena za trvalý chrup prebieha v 16.- 26. týždni. V období prechodu šteniat na tuhú potravu je nevyhnutná zvýšená starostlivosť o kŕmenie šteniat. U niektorých dospelých psov sa príležitostne v prítomnosti šteniat objavuje regurgitačné správanie. Toto správanie môžeme pozorovať približne v období 3. - 6. týždňa veku šteniat. Zvyčajne regurgituje matka, niekedy aj iné psy otec alebo príbuzné psy. Toto správanie je pozostatkom správania sa psích predkov. U vlkov vo voľnej prírode má takéto správanie význam pri prechode mláďat z tekutej na tuhú stravu v období, keď vlčatá ešte nie sú schopné prejsť veľké vzdialenosti za korisťou.

Digestívne správanie dospelých jedincov:

U väčšiny divo žijúcich psovitéch šeliem v dôsledku spôsobu života a lovu sa strieda obdobie dostatku potravy s obdobím hladu. Tendencia k takému spôsobu stravovania sa zachovala aj u psov. Ak majú psy prístup k potrave, dokážu zjesť väčšie množstvo, ako je pre ne nevyhnutné. Sú schopné jesť aj viackrát denne. Preferovanie druhu potravy je relatívne, pretože existujú individuálne rozdiely. Mnoho druhov potravy je preferovaných v určitých špecifických podmienkach. Keď je pes hladný, aj potrava inak považovaná za nechutnú, sa môže stať pre neho veľmi zaujímavou. Psy uprednostňujú masťné mäso s vyšším obsahom proteínov. Varené mäso preferujú pred surovým, teplé pred studeným, sladké jedlo pred jedlom bez chuti. Rané skúsenosti s typom pevnej potravy u šteniat ovplyvnia ich preferenciu v dospelosti.

Pitie:

Množstvo vypitej vody závisí od mnohých faktorov, z ktorých medzi najdôležitejšie patria veľkosť psa, klimatické podmienky, aktivita psa. Priemerný pes prijme približne 1 liter vody denne, pričom asi polovica tohto množstva pochádza z prijatej potravy.

4.6.10. Materské správanie

Pôrod:

Bezprostredne asi 1 - 10 min. pred pôrodom začínajú u suky kontrakcie maternice. Pri nekomplikovaných pôdoch narodenie 4 - 5 šteniat trvá asi 3- 3,5 hod. s nepravidelnými intervalmi 10 - 60 min. medzi pôrodmi jednotlivých šteniat. Počas pôrodu suka nereaguje na akustické prejavy šteniat, ale je citlivá na iné rušivé vplyvy. Až po narodení všetkých šteniat začína suka reagovať na ich signály.

Materské správanie:

V prvom týždni suka opúšťa šteňatá len neochotne. Druhý týždeň strávi 2 -3 hod. mimo ležoviska. Suka sa o šteňatá stará a taktiež pri nich oddychuje. Ak niektoré šteňatá neprosperujú, suka môže takéto mláďa odmietať z dôvodu jeho nízkej teploty, nedostatku aktivity a pod. Takéto šteňa suka ignoruje, vystrkuje ho z ležoviska, zabije ho alebo ho zahrabe mimo ležoviska. Suka stimuluje elimináciu šteniat lízaním kaudálnej časti abdomenu a perineálnych oblastí. To spúšťa anogenitálny

reflex, výsledkom ktorého je urinácia alebo defekácia. Okolo 2 týždňov veku šteňatá začnú vylučovať samostatne. Keď sú šteňatá staršie, matka s nimi trávi menej času. U štvortýždňových šteniat dochádza k zmenám vo vzájomných vzťahoch medzi matkou a mláďatami. Matka odchádza častejšie preč a bráni sa pred šteňatami, ktoré sa dožadujú jej starostlivosti. Taktiež sa stáva viac agresívnou voči šteňatám, používa obranné hryzenie, aby zdôraznila svoje odmietanie a znížila záujem šteniat o jej starostlivosť. Odpoveďou na jej správanie si submisívne reakcie šteniat, na ktoré matka odpovedá ich olizovaním.

4.6.11. Komunikácia

Predispozícia k určitému typu komunikácie je do istej miery vrodená, ale pes vyvíja počas života i nové spôsoby komunikácie, ktoré nie sú bežnou súčasťou vnútroduhového komunikačného systému.

Motorická komunikácia:

Zaradujeme tu dve základné formy postojovej komunikácie, Tie, ktoré zastrašujú, povzbudzujú psa do boja, a tie, ktoré vyjadrujú podriadenosť psa ako tzv. **submisívne signály**. Submisívne signály tlmia alebo zastavujú agresivitu dominantnejšieho psa. Napomáhajú k vytvoreniu hierarchie vo svorke a k udržaniu harmonickej ucelenej skupiny. Mnohé z uvedených postojov psov sú odvodené od postojov mláďat (pozri prejavy dominancie a submisivity).

Motorické prejavy agresivity:

Agresivita je emócia, ktorá spúšťa a doprevádza agresivitu alebo útok, je súčasťou agonistického správania. Prejavy agresivity slúžia na zabezpečenie si a udržanie výhodných životných podmienok, majú sebazáchovný význam a vyúsťujú do agresívneho správania. Agresívne správanie je intenzívna, emocionálna a expresívna reakcia, ktorou sa jedinec orientuje na objekt svojej frustrácie.

Agresivita pozostáva z ritualizovanej - tlmenej a netlmenej agresivity smerovanej prevažne voči jedincom toho istého druhu. Väčšina agresívnych prejavov je ritualizovaná a plní významnú biologickú funkciu. Nastoľuje sociálnu hierarchiu a rozdelenie teritórií určitého živočíšneho druhu na určitom území.

1. Timené agresívne správanie: je najčastejšie - isté prvky tlmenej agresívneho správania sú prítomné pri hre, stretnutí dvoch neznámych psov vedúc k bitke (rýchle záhryzy, vrhanie sa na seba, vrčanie) ktorá vyzerá hrozivo, ale nie je nebezpečná, pretože psy do boja nekladajú plnú silu. Bitka zvyčajne začne, keď jeden zo psov skráti „zoznamovací ceremoniál“, druhý pes protestuje a protest je hodnotený ako opovážlivý.

2. Netlmené agresívne správanie: je extrémne vyvrcholenie v správaní psychicky zdravého psa, nevzniká náhle (predchádza mu dlhšie obdobie malých konfliktov a napätia), je typické pri boji o postavenie v hierarchii (boj je netlmený, rany vážne, jediná záchrana je útek). Pred útokom psy záujmu bojový postoj.

T- pozícia: pes, ktorý sa snaží vyjadriť svoju prevahu sa z boku priblíži k inému psovi a na chrbát (tesne za kohútikom) mu kladie hlavu, končatinu, alebo dokonca na neho vystúpi hrudníkovými končatinami, druhý jedinec sa buď podrobí, alebo sa strhne bitka: u mladých zvierat - pokorné gestá končia prevažením sa na chrbát a odhalením brucha.

4.6.12. Raná a juvenilná ontogenéza psa

Správanie psa nepodlieha len medzi plemenným a individuálnym rozdielom. Ďalšou dôležitou premennou veličinou je čas. Správanie malého šteňaťa sa značne líši od správania dospelého psa. S rastúcim vekom šteňaťa sú jeho prejavy rôznorodejšie. Podmienky, v ktorých rastie sa budú veľmi výrazne odrážať na celkovom správaní psa v dospelosti, pretože utvárajú jeho povahu a ovplyvňujú jeho schopnosti. Vývin od narodenia až po pohlavne dospelého jedinca sa dá rozdeliť do siedmych na seba navzájom nadväzujúcich a zároveň prelínajúcich sa fáz:

1. vegetatívna fáza,
2. prechodná fáza,
3. fáza imprintingu,
4. socializačná fáza,
5. prvé šteňacie štádium,
6. druhé šteňacie štádium,
7. puberta.

1. Vegetatívna fáza:

Prvými pohybmi šteňaťa po narodení a po oslobodení z plodových obalov sú otvorenie papule, vyplazenie jazyka a niekoľko jeho pohybov do strán. Vegetatívna fáza **začína v okamihu pôrodu a trvá približne 14 dní**. V tomto období má šteňa oči aj vonkajšie zvukovody zatvorené. V priestore sa orientuje hmatom, do ktorého sa zahrňa aj zmysel pre teplo a čuchom. V tejto fáze dominuje spánok a cicanie mlieka. Počas kŕmenia je u šteňaťa v činnosti celý zložitý mechanizmus cicania, ktorý sa neukončí naplnením žalúdka dostatočným množstvom mlieka, ale vykonaním dostatočného množstva cicacích pohybov. K pitiu mlieka patri aj tzv. mliečny krok - šteňa sa pri cicaní opiera hrudníkovými končatinami o mliečnu žľazu suky a typickým spôsobom prešlapuje, pretože táto jemná masáž povzbudzuje vylučovanie mlieka. K reflexom vegetatívnej fázy patri aj prevaha flexorov do 5. dňa po narodení a prevaha extenzorov od 5. do 18. dňa života. Repertoár správania šteňaťa v tomto období je veľmi chudobný a obohacuje sa až v priebehu ďalších dní a týždňov. Nie všetky šteňatá z vrhu bývajú rovnaké. Objavujú sa najmä rozdiely v hmotnosti, ale aj menšie šteňatá môžu byť čulé a úplne zdravé. Menšia veľkosť a nižšia hmotnosť môže byť len dôsledkom nevýhodnej polohy plodu v maternici. Schopnosti učenia vo vegetatívnej fáze sú veľmi malé. Napriek tomu sa niektoré zložité odpovede organizmu na zmeny podmienok vonkajšieho prostredia objavujú už v prvých dňoch života.

2. Prechodná fáza:

Prechodná fáza trvá týždeň - **od 14. do 21. dňa života**. Medzi 10. až 15. dňom sa šteňatám otvárajú viečka a začínajú vidieť, aj keď na začiatku pravdepodobne rozoznávajú len svetlo a tmu. Na konci tejto fázy sa im otvárajú zvukovody a rozvíja sa im sluch. Od 16. až do 18. dňa začínajú šteňatá viac olfaktoricky vnímať okolie. Na encefalografických záznamoch nemôžeme pozorovať žiadne rozdiely medzi spánkom a bdením. Mozog šteňaťa je stále ešte v prudkom rozvoji a rastie. Šteňa sa začína dvíhať na nohy a učiť sa chodiť, no ešte neopúšťa brloh. Až na konci tejto periódy sa objavujú trhavé

pohyby ako odpoveď na hlasné zvuky, čo je náznak strachovej reakcie. Objavuje sa tiež zvedavosť, šteňa sa učí z prvých zážitkov. Od 17-teho dňa začne šteňa vnímať súrodencov, čo sa prejavuje tým, že berie do papule končatiny a iné časti tiel súrodencov. Súčasne sa začína prerezávať mliečny chrup.

3. Fáza imprintingu:

Pre fázu imprintingu je charakteristický proces učenia. Taktiež sa nazýva aj **prvá socializačná fáza**, pretože sa prekrýva a prirodzene prechádza do socializačnej fázy. Táto **začína 3.,** podľa niektorých autorov až **4. týždňom a končí 7. týždňom**. Elektroencefalografický záznam ukazuje už zreteľné rozdiely medzi spánkom a bdením, vývin mozgu však ešte nie je celkom ukončený. Až medzi piatym a siedmym týždňom nastáva určité dozrievanie mozgového tkaniva a až potom zrakové a sluchové podnety vyvolávajú zodpovedajúce krivky na encefalogramе. Skracuje sa čas venovaný spánku a predlžuje sa doba aktívnej činnosti. Vyhasína cicaví reflex a šteňatá od štvrtého týždňa prechádzajú na kašovitú potravu. V prírode vyskakujú šteňatá vlkov ku kútikom úst svojich rodičov, čo je kľúčovým podnetom pre vyvrhovanie potravy. U psov sa objavujú prvé neobratné pokusy o vyskakovanie už od 22. dňa života. Prvou jednoznačne sociálnou aktivitou je prevalenie na chrbát, čo je signál, ktorý bráni dospelému jedincovi v útoku na šteňa. Objavuje sa prvýkrát už 21. deň. Súčasne ako začínajú byť funkčné zrak a sluch umožňujúce lepšiu orientáciu v priestore a zdokonaľuje sa pohybová koordinácia. Vzťahy šteniat voči sebe prestávajú mať charakter vzájomného infantilného kontaktu. Od 30. dňa sa intenzívne rozvíja sociálne správanie medzi súrodencami. Pri vzájomnom kontakte šteňatá prejavujú orálnu ofenzívnu hrozbu a očakávajú podobné reakcie aj od súrodencov.

V období imprintingu dochádza k vytváraniu zložitých spoločenských vzťahov medzi psami, ale aj k vzťahom medzi človekom a psom. V tejto fáze a v nasledujúcej socializačnej fáze potrebuje šteňa intenzívny vzťah s ľuďmi, čo podmieňuje vývin jeho dominance a istoty. Preto je nevyhnutné zo strany chovateľa zabezpečiť pozitívne kontakty s ľuďmi, ale taktiež pozitívne skúsenosti šteniat na rôznorodé podnety v súvislosti s potrebou habituácie a socializácie šteniat v tomto období. V tomto období života sa sociálne správanie šteniat prejavuje hravými aktivitami. Aj prvé vytváranie dominantných a submisívnych vzťahov môžeme pozorovať v tejto ontogenetickej fáze. Pri hrách sa však nadriadené a podriadené úlohy často menia a striedajú. V hravých prejavoch smerujú vzájomné ataky častejšie k tvárovej časti hlavy. Po piatom týždni je repertoár hier obohatený o lovecké hry, pri ktorých sa striedajú úlohy lovca a prenasledovaného. Pri loveckých hrách sa okrem zrýchlenej motoriky objavujú tiež prvé predátorné skoky. V týchto situáciách nie sú šteňatá nikdy trestané rodičmi. Prvé pokusy rodičov o reguláciu správania šteniat môžeme pozorovať až na konci tejto fázy.

4. Socializačná fáza:

Obdobie 7. až 8. týždňa života šteňaťa sa nazýva socializačná fáza, pretože v tomto čase sa v nadväznosti na imprinting vytvárajú zložité sociálne vzťahy medzi psami, ako aj medzi človekom a psom. Toto obdobie má tri výrazné formy:

1. vývin mozgu je skončený (medzi 7. a 8. týždňom na elektorencefalogramе môžeme pozorovať krivky typické pre mozgovú činnosť dospelého psa).
2. je ukončená senzitívna (kritická) fáza pre imprinting,
3. na začiatku socializačnej fázy prechádza šteňa od chovateľa k novému majiteľovi (dostáva individuálnu starostlivosť a výchovu).

Ak sa šteňa do siedmeho týždňa nestretne s človekom, je sociálne deprivované, čoho následkom je komplikovanosť psychosociálnych vzťahov k ľuďom. Od začiatku socializačnej fázy môžeme u psa vytvárať už podmienené reakcie. V tomto období života sa ďalej rozvíja zvedavosť a exploračné správanie nadobúda na intenzite. Šteňa sa snaží všetko oňuchať, ochutnať a prípadne rozhrýzť. Asi od 8. týždňa šteňatá vítajú každú osobu vstupujúcu do areálu koterca, ale začínajú pritom rozlišovať známe a cudzie osoby. K cudzím ľuďom sa správajú podstatne plachšie. Dochádza k regulácii vzťahov cudzím osobám a pes si musí zvykať na ostatných príslušníkov rodiny. Šteňa by stále malo mať kontinuálny kontakt s inými psami. Psy chované v prísnej izolácii od iných psov, majú problémy vnútroduhového sociálneho charakteru. Ak rastú šteňatá spoločne začínajú v tomto období pri kŕmení „bojovať“. Pri výchove šteňaťa sa musí počítať s prejavmi agresivity pri kŕmení a ich usmerňovaním hneď od začiatku. Šteňa by malo nad sebou cítiť autoritu. Vo svorke vlkov je dominantným jedincom dospelý pes otec", ktorý sociálne usmerňuje svoje šteňatá. Na humánnej úrovni túto úlohu plní človek – chovateľ, ktorý by dominantnú časť výcviku mal orientovať na hravé správanie.

5. Prvé šteňacie štádium:

Obdobie života šteňaťa, začínajúce v treťom mesiaci a končiace pred nástupom puberty, sa delí na prvé a druhé šteňacie štádium. Táto vývinová fáza závisí aj od plemennej príslušnosti psov, ale väčšinou **začína v 9. až 10. (niekedy až v 13.) týždni a trvá až do 4. mesiaca.** Výchovný program šteňaťa má intenzívny charakter. Jednou z dôležitých úloh chovateľa je zoznamovanie šteňaťa s novými podnetmi. Šteňa, ktoré je vystavené zmenám prostredia, sa bude aj v budúcnosti bez ťažkostí adaptovať na nové situácie. U šteňaťa tohto veku sa výrazne prejavujú hravé aktivity, v ktorých sa opätovne objavujú zákonitosti sociálnej hierarchie. Preto sa prvé šteňacie štádium tiež nazýva „fáza sociálnych pozícií“. Šteňa domestikovaného psa však nežije väčšinou vo svorke psov a preto jeho partnerom v hrách je chovateľ. Správna výchova a výcvik regulujú nežiaduce prejavy akými sú agresivita a znížená sociabilita ku iným psom, ako aj k ľuďom.

6. Druhé šteňacie štádium:

Druhé štádium v ontogenéze psa alebo predpubertálna fáza trvá **od konca 4. mesiaca do konca 6. až 7. mesiaca.** Pre chovateľa je to bezproblémové obdobie, pretože šteňa je už vyspelé, výcvik sa môže začať a šteňa s pozitívnymi emóciami reaguje na povel. Šteňa sa začína orientovať na dominantnú osobu. Sklony šteňaťa k hľadaniu autority je potrebné využiť. Ak nenájde pes v rodine autoritu, budú sa u neho po puberte začínať rozvíjať predispozície dominantných a neregulovaných problémových foriem správania. Napriek poslušnosti, typickou vlastnosťou pre toto obdobie sa začínajú objavovať sklony k túlaniu, pretože šteňa sa snaží samostatne spoznať okolie domu. Podobne je to aj so sklonmi k predátormi atakom voči iným zvieratám.

7. Puberta:

Nástup puberty je veľmi variabilný a predovšetkým u malých plemien prichádza omnoho skôr než u veľkých. **Puberta trvá šesť až osem týždňov** a na ňu nadväzuje štádium mladého" psa. V priemere od dvoch rokov veku hovoríme o dospelom psovi. Fyziologickým základom puberty je dozrievanie pohlavných žliaz. Ich najzreteľnejším príznakom je ruja suky, ktorá sa objavuje v šiestom až siedmom (prípadne aj v ôsmom) mesiaci. Prvá ruja nemá aký výrazný priebeh ako ďalšie ruje. Suka pôsobí

chaotickým dojmom, zlieza do kútov, je roztržitá, neprejavuje bežný záujem o hru. Pri prvej ruji väčšinou sexuálne negatívne reaguje na psov. Táto ruja je však už plnohodnotná, môže dôjsť ku koncepcii. Dozrievanie pohlavných žliaz psa nie je také evidentné. Najnápadnejším príznakom je dvíhanie panvovej končatiny pri močení a značkovanie teritória. Po puberte sa pravdepodobne mení aj pach psa, pretože dospelí jedinci, ktorí sa s nim skôr hrali, ho začínajú napádať ako konkurenta. Mladé psy po puberte sú taktiež nápadné svojim sexuálnym správaním, čo sa prejavuje naskakovaním na iné psy alebo na náhradné objekty. Ešte pred nástupom fyziologickej sexuality sa začínajúca puberta prejaví v psychickej oblasti. Nastáva úplná zmena doterajšieho správania a poslušnosti. Po puberte môže prísť k vážnemu konfliktu medzi chovateľom a psom o dominantné postavenie najmä tam, kde pes necíti dostatočnú dominanciu človeka. Puberta u domácich psov sa na rozdiel od vlka objavuje už v dobe, keď nie sú ešte úplne telesne vyspelé. Aj keď puberta zastaví rast tela, organizmus potrebuje ešte viac než rok, aby zmohutnel a úplne dozrel. Predčasná puberta ako dôsledok domestikácie psov blokuje aj vývin niektorých inštinktov a tým dochádza k **fetalizácii správania**, teda k zastaveniu vývinu niektorých behaviorálnych prejavov. Domestikovaný pes v porovnaní s vlkom nikdy etologicky nedosahuje jeho behaviorálnu zrelosť, čo vlastne umožňuje ovládateľnosť psa.

4.6.13. Etopatie psov

Deviácie správania psov prinášajú so sebou často komplikované prípady, ktorých riešenie spočíva nielen v medicínskej podstate, ale aj v odbornom a celospoločenskom profile veterinárneho lekára. Tento je v súčasnosti vo svojom postavení neraz konfrontovaný s vážnym záujmom majiteľa o konečné riešenie zdravotného stavu pacienta. Vzhľadom na len pozvoľný prienik veterinárnej etológie do praxe, je riešenie behaviorálnych problémov pre mnohých veterinárnych lekárov často zložitým rébusom. Výsledkom tohto stavu sú väčšinou unáhlené, účelové odporúčenia k eutanázii.

Etologické východiská abnormálnej agresivity:

Agresívne správanie psov predstavuje najčastejší behaviorálny problém v chovateľskej a veterinárnej praxi. Okrem medicínskych, teologických súvislostí je tu celospoločenská závažnosť jeho rizika pre zdravie človeka. Agresivita je najčastejší problém so správaním psov.

V týchto súvislostiach hovoríme o agresívnych etopatiách. Jedná sa o nežiaduce dezintegračné stavy s extrémne negatívnou emocionálnou hladinou, ktoré sú relatívne pretrvávajúce a vyskytujú sa v menšine populácie. Príčiny týchto agresívnych deviácií sú dané predispozičnými faktormi (dedičné, vrodené, perinatálne) a bezprostrednými faktormi, ktoré môžu byť somatogénne (traumy, infekcie CNS) a funkčné (frustrácie, deprivácie, distres). Najfrekvencovanejšou príčinou agresívnych etopatií sú podnety funkčného charakteru, ktoré v prvom rade zahŕňajú vzťahy človek - pes. Tieto negatívne psychosociálne interakcie primárne ovplyvňuje človek. Potrebne je zdôrazniť, že zlyhanie človeka v tomto smere je v porovnaní s inými poruchami správania sa psov najčastejším vyvolávajúcim faktorom. Z hľadiska patogenézy agresívnych etopatií, najfrekvencovanejšou príčinou je neurotizmus s následnou agresívnou neurózou. Hlavné príčiny týchto stavov znázorňuje nasledujúca tabuľka.

Najzávažnejším následkom agresívnych etopatií sú ataky na ľudí, obzvlášť na deti, končiace pohryznutím. Uvedená problematika je zložitá, komplexná a má širokospektrálny rozmer, ktorý si vyžaduje osobitný priestor na prislúchajúcu analýzu. V tomto prípade sa však žiada upozorniť na behaviorálnu stránku problému. Pes s normálnym repertoárom správania reaguje agresívne len na

spúšťací podnet zo strany človeka, aj to po predchádzajúcich výstražných signalizačných prejavoch (mimika, motorika, vokalizácia). Situácia sa však radikálne mení v prípade agresívnych etopati, ako aj u plemien so zvýšenou hladinou agresivity, kde anticipácia ich reakcii je pre človeka komplikovaná. Problém hyperagresívnych plemien psov je v poslednom období v popredí záujmu širokého okruhu odborníkov rôznych zameraní, ako aj verejnosti. Je potrebné povedať, že aj psy hyperagresívnych plemien sú primeranými profesionálnymi prístupmi chovateľsky zvládnuteľné. Príkladom sú plemená s vysokou hladinou agresivity (rotweiler, doberman, nemecká doga) a ich využívanie na služobné účely, ktoré je možné odborným vedením chovateľsky a výcvikovo zvládnuť.

Emocionalita:

Pes je senzitívny druh zvierat, preto výskyt emocionálnych deviací je veľmi frekventovaný.

Neuróza je v tomto smere prioritnou poruchou s pestrou paletou prejavov. Jedná sa o generalizovaný emocionálny stav maladaptívneho typu reakcii na podnety, ktorý nemá pôvod v organickom poškodení CNS. Predispozičná fáza neurózy je neurotizmus. U psa sú registrované prejavy triašky, chvenia, krčenia sa, brechania, výpadové ataky s exponovaným brechaním na plot chovného areálu vyvolané okoloidúcimi chodcami, atď."

A. Strach:

Strach je averzný emocionálny stav psychofyziologických odpovedí na reálnu hrozbu alebo nebezpečenstvo v prostredí. Existuje u všetkých zvierat, jeho úlohou je obrana a únik pred nebezpečenstvom.

Príčiny strachu: u niektorých genetických línií plemien psov je častejší výskyt strechových prejavov. Ďalšími príčinami môže byť nedostatočná socializácia alebo traumatická skúsenosť v ranej ontogenéze. Taktiež môže ísť o naučený strach, ktorý je možné korigovať modifikáciou správania (systematická desenzitizácia, náhrada odpovede).

Prejavy strachu: pes sa snaží uniknúť, odbieha, schováva sa, hryzie predmety. škrabe, ak nemá možnosť ustúpiť javí známky agresivity, vrčí, hryzie, môže stuhnúť strachom (freezing), močí, defekuje, vykazuje prvky stereotypného správania, vyhľadáva spoločnosť majiteľa. K prejavom strachu patri „4 F“: freeze, flight, fight, fidget (znehybnenie, útok, boj, nervozita).

Princípy terapie: dôležité je identifikovať vyvolávajúci podnet (miesto, zvuk a pod.), a ak je to možné eliminovať kontakt psa s týmto podnetom. Ak nie je možné vyhnúť sa vyvolávajúcemu podnetu, je potrebné na psa desenzibilizovať - počas nácviku začať vystavovať psa tomuto podnetu s nízkou intenzitou (napríklad vzdialený výstrel zo zbrane) a postupne ju zvyšovať (napríklad približovanie k predmetu vyvolávanému strach).

Farmakologická terapia: feromónové prípravky (DAP), klomipramín, benzodiazepíny, fluoxetín. Dostatočne veľká dávka anxiolytika redukuje strach natoľko, aby bolo možné použiť behaviorálnu terapiu. Terapia trvá niekoľko týždňov až mesiacov, dávky je potrebné postupne po týždňoch znižovať. Pes sa nesmie pri prejavoch strachu trestať.

B. Fóbická porucha:

Fóbia je strachová preexponovaná forma správania vyvolaná špecifickým podnetom (jazda autom, búrka, veterinárny lekár po zákroku u psa, autoritatívny majiteľ). Prejavom je chronický emocionálny tenzný stav u psa, ktorý sa prejavuje stálou preexponovanou motorikou, exploráciou aj na známe podnety (vztyčené uši, koncentrovaný pohľad, vrčanie).

Ba. Fóbie spojené s hlukom:

Je to náhla, extrémna odpoveď na zvuky. Môžu to byť fóbie z búrky (na ktorýkoľvek aspekt búrky vietor, zvuky, dažď, hromy, blesky) alebo fóbie z rôznych iných typov hluku. Symptómy: môžu byť variabilné, zvýšená ostražitosť, pozorovanie okolia, hyperventilácia, tachykardia, olizovanie, salivácia, vomitus, anorexia, deštrukcia, zvýšená motorická aktivita (prechádzanie, behanie, tremor, schovávanie sa) alebo znížená motorická aktivita (stuhnutie, freezing), urinácia, defekácia, vokalizácia (kňučanie, vytie, rytmické štekánie), v extrémnych prípadoch panika, pokusy o únik.

Behaviorálna terapia: majiteľ nesmie odmeňovať fóbické správanie (ani pozornosťou). Na modifikáciu správania je vhodné použiť metódu kontrapodmieňovania, denne sa venovať výcviku poslušnosti, trénovať odložene psa a odmeňovať pokojné správanie. Pes by mal mať svoje „miesto bezpečia“ - transportnú kletku, búdu a pod.

Farmakologická terapia: barbituráty, fenotiazíny, B blokátory, tricyklické antidepresíva, benzodiazepíny. Medikácia je nutná minimálne 4- 6 mesiacov. Účinné môžu byť feromónové prípravky (DAP).

C. Deštruktívne správanie:

Deštruktívne správanie je forma prejavov orientovaných na neživé predmety (koberec, nábytok) a to hryzením a škrabaním. Vyskytuje sa ako následok frustrácie psa (absencia starostlivosti zo strany majiteľa, monotónia podnetov nuda). Výskyt tejto anomálie správania je asi 20- 30%.

Riešenie: je potrebná úprava denného režimu, dostatok pohybu a podnetov (hračky, prípadne zamedzenie deštruktívneho správania, ak je pes sám (kletka, náhubok).

D. Separačná anxieta:

je extrémna forma správania sa psa podmienená nečakanou, intenzívnou sociálnou depriváciou (radikálna zmena prostredia, strata pozitívneho vzťahu s majiteľom). Jedná sa o jednu z najčastejších porúch správania psov. Podstatou problému je, že pes ako sociálny druh si vytvára puto nielen k príslušníkom vlastného druhu ale aj k človeku.

Príčiny: nemá predilekcie vekové, pohlavné či plemenné. Objavuje sa u závislých psov, často z dôvodu silného puta jednému členovi rodiny, taktiež u šteniat, ktoré nikdy neboli samé, u bojazlivých alebo chorých psov, po zmenách bývania (napríklad u psov v útulku), po zmenách v domácnosti (nový člen, dieťa, zmena dennej rutiny a pod.).

Klinické symptómy: pokusy o únik, zvýšená motorická aktivita (pes prestupuje, chodí do kruhu, pobieha, otrepáva sa, má tremor), repetitívne správanie - nadmerne čistenie tela, olizovanie až automutilácia, hypoventilácia, salivácia, zvracanie, močenie, defekácia, zápcha. Vyskytuje sa len v neprítomnosti majiteľa, alebo ak sa nemôže pes k nemu pripojiť (napríklad v noci, keď nesmie do spálne. Deštrukcia, močenie, kalenie indikujú závislosť na majiteľovi, nie sú prejavmi nudy, pomsty či neposlušnosti (ako to môže popisovať majiteľ). Najintenzívnejšie prejavy sú pozorované počas prvej polhodiny po odchode majiteľa. Majiteľ je pri návrate preexponovaný, pes je mu stále v päťách.

Diferenciálna diagnostika: vylúčiť iné príčiny močenia/kalenia (somatické ochorenia, nedostatočný návyk na čistotnosť, značkovanie, nadmerná submisivita), deštrukcie (hravé správanie, ohryzovanie predmetov u šteniat), vokalizácie (sociálna facilitácia, reakcia na vonkajšie podnety).

Behaviorálna terapia: druhý pes ako spoločník obvykle nepomáha, pretože pes je závislý na osobe, a jeho úzkosť súvisí s odchodom majiteľa. Trest nie je riešením, lebo pes nespája svoje predošlé deštruktívne správanie s trestom, naopak trest spojí s príchodom majiteľa. „Dohovor“ psovi pri zničenom predmete nemá zmysel. Je potrebná modifikácia životného prostredia a denného režimu. Základom behaviorálnej terapie je zmenšiť závislosť psa na majiteľovi. Všetci členovia domácnosti by mali psa ignorovať aspoň počas 3 týždňov, interakcie mimo kŕmenia, výcviku a prechádzok by mali byť len zaslúžené (povel odpoveď - odmena). Psa je vhodné ignorovať 30 minút pred odchodom a po návrate domov (všetci členovia domácnosti) tak dlho, kým sa pes upokojí, a vynechať všetky rituály lúčenia a víťania, pretože zvyšujú anxiu psa. Pri modifikácii správania psa sa používa desenzitizáciu k prípravám na odchod členov rodiny. Je potrebné vždy meniť rituál ranného odchodu z domu. Majiteľ môže imitovať odchod a vrátiť sa po krátkej dobe. V prípade žiaduceho pokojného správania psa odmení. Za účelom stimulácie psa novými pachmi, zrakovými vnemami a pod. sa odporúča pravidelný denný rytmus prechádzok mimo známeho teritória. Separačná anxieta je naučené správanie, preto prognóza býva pri dobrej spolupráci majiteľa priaznivá.

Farmakologická terapia: feromónové prípravky (DAP), anxiolytiká, klomipramín, fluoxetin. Lieky je potrebné podávať s potravou; podávať farmaká bez modifikácie správania nie je účinné, začať s malými dávkami, zlepšenie sa dá očakávať do 3 mesiacov; pri dodržiavaní režimu sa dá viac ako 75 % prípadov vyliečiť.

4.6.13.3. Motorika: Abnormálna hyperaktivita je charakterizovaná extrémnym pohybom zvierťa v porovnaní s jeho plemenným štandardom. Táto anomália môže vyústiť do agresívnych atakov zvierťa na človeka alebo iné zviera.

4.6.13.4. Extrémna vokalizácia: Intenzívne a frekventované brechanie až zavýjanie psov je častou a pre majiteľa, či okolie nepríjemnou črtou ich správania. Táto forma prejavu môže mať komplexný charakter predstavovaný hyperkinézou a nekontrolovateľnými atakmi na bariéry chovného areálu, ktoré sú vyvolávané neutrálnymi podnetmi (auto, ľudia, atď.). Terapia deviácie je zložitá, keďže jej patogenéza má vrodené predispozície normálnych komunikačných prejavov psa. Výskyt tejto anomálie sa odhaduje na 40-45 %.

Príčiny: nadmerné štekание môže byť kombináciou vrodenej charakteristiky, učenia, teritoriálnej obrany (vrodené správanie), konfliktného správania z hry/vzrušenia, stereotypie, separačnej anxiety, strachu, nedostatočnej socializácie.

Behaviorálna terapia: je vhodné nacvičiť správanie, ktoré nie je kompatibilné so stekaním (napríklad aportovanie). Povel k tomuto správaniu je potrebné vydať tesne pred očakávaným štekaním. Po čase nastane extinkcia štekania. Okríknutie psa alebo trest provokuje štekanie. Pes to môže vnímať ako výzva ku kontaktu. Psa je možné odučiť štekať tým, že sa eliminujú všetky odmeny, ktoré dosiaľ získaval štekaním, a ignorovať každé štekanie psa (odvrátiť pohľad, nerozprávať so psom. nedotýkať sa ho).

4.6.13.5. Et-epimelemická anomália: Jedná sa o abnormálnu motiváciu psa sociálne komunikovať s majiteľom. Má široký register prejavov (vomitus, diarrhoe, atd.). Extrémne prípady majú až suicidálny charakter (automutilácia, anorexia nervosa). Problém diagnostiky a liečby tohto správania spočíva v komplikovanosti diferenciálnej diagnózy. Táto abnormalita je spôsobená silnou fixáciou psa na majiteľa a na pre psa neočakávanom, extrémnom prerušení tohto vzťahu. Pes nedisponuje adaptačnými mechanizmami, ako zvládnuť takú situáciu, čoho výsledkom je maladaptívne správanie. Často sú pritom zaznamenané tiež prípady „žiarlivosti“ na iných členov rodiny, ktoré môžu mať až agresívny charakter.

4.6.13.6. Migračné aktivity: Poruchy správania tohto typu majú svoju preddomestikačnú súvislosť teritoriálnymi migračnými prejavmi vlkov. Analógiu týchto zákonitostí pozorujeme aj u psov, pritom „túlavá“ alebo úteková motivácia má potravinové a sexuálne pozadie. Pri rešpektovaní noriem plemena psa, plochy chovného areálu a denného režimu psa, je výskyt tohto správania minimálny.

4.6.13.7. Digestívne správanie: Behaviorálne podmienené poruchy potravinového správania sú: **koprofágia, polydipsia, obezita, anorexia**. Etologicky sú interpretované ako konfliktogénne, preskokové (náhradné) správanie, ktorým pes kompenzuje pretrvávajúce emocionálne napätie. a to vo vzťahoch s majiteľom alebo chovným prostredím. Pri potravinovom správaní je potrebné zohľadniť skutočnosť, že je súčasťou exploračného správania (prieskumovo-pátracie aktivity), čo vysvetľuje možný príjem aj nejedlých predmetov. Podobne aj koprofágiu klasifikujeme ako abnormalitu len v situáciách extrémnej a pretrvávajúcej apetencie ku fekáciám. Požívanie trusu šteniat je evolučne podmieneným normálnym správaním suky. Direktívne správanie sa stáva problémovým v súvislosti so zlovykmi majiteľa, členov rodiny, kedy je pes neregulovane potravou odmeňovaný a následkom je nežiaduca asertivita psa pri získavaní výhod, ktoré sú chovným prostredím nakoniec neakceptovateľné.

A. Koprofágia:

Konzumovať trus iných druhov zvierat je u psov normálne (najmä trus herbivorov). Suka konzumuje moč aj fekácie šteniat prvé 3 týždne po narodení. Počiatočnou príčinou môže byť hra so zamrznutým trusom v zimnom období, neskôr dôjde ku konzumácii. Ďalšími možnými príčinami sú: anxieta, kompulzívne správanie. zdravotné problémy (nestrávená potrava alebo krv vo fekáciách), vynucovanie si pozornosti, aktivita v prostredí bez podnetov (koterec), hlad, nesprávna diéta (vysoký obsah sacharidov a nízky obsah vlákniny má tendenciu podporovať koprofágiu).

Terapia: je potrebné identifikovať vyvolávajúcu príčinu. Doporučuje sa zmena diéty (zvýšenie obsahu tuku, proteínov a vlákniny), pravidelné kŕmenie 2-krát denne, pravidelné prechádzky na rovnaké miesto. Po defekácii je nutné psa ihneď odvolať a odmeniť.

B. Pica:

Pica znamená konzum nepoživatelných predmetov (kameňov, plastov, korku). Príčiny: pica môže začať u šteniat pri aktivitách spojených exploračnou a neskôr pokračovať ako výzva ku hre (naháňka s predmetmi). Príčinou môže byť stres zvierat z dôvodu náhlych zmien v domácnosti alebo separačná anxieta

Terapia: pri modifikácii správania postupujeme podobne ako pri koprofagii. Dôležitý je nácvik povelov k upusteniu predmetu. Ak sa pica vyskytuje v spojení s inými problémami, ako napríklad

separačná anxieta, je potrebné riešiť primárny problém. Ak hrozí psovi automutilácia je potrebné zaistiť ho bezpečným náhubkom počas doby bez kontroly.

C. *Anorexia:*

Anorexia je odmietanie potravy u ináč zdravého jedinca.

Pričiny: najčastejšie sa vyskytuje u psov adoptovaných, pri častom striedaní krmiva, pri vynucovaní si pozornosti majiteľa alebo vynucovaní si obľúbenej potravy. Niekedy je to následok strachu z podnetov spojených s príjmom potravy (náhodný zvuk vysávača, rozbitá fľaša a pod.) alebo strachu z iných psov v domácnosti (dominantný môže kontrolovať prístup ku krmivu).

Terapia: prehodnotiť kŕmnu dávku, potravu podávať v pravidelných intervaloch. Doporučuje sa misku s potravou ponechať k dispozícii 15 - 20 minút. Maškrtky podávať iba pri výcviku za odmenu. Je vhodné zvýšiť aktivitu psa (pohyb, hry). Počas kŕmenia mu venovať pozornosť iba pokiaľ prijíma potravu. inak ihneď pozornosť odvrátiť.

D. *Polydipsia:*

Polydipsia (nadmerný príjem tekutín) môže byť symptómom mnohých chorôb, no môže mať aj teologickú etiológiu.

Behaviorálne príčiny: hravé, kompulzívne (pitie nahradzuje iné aktivity) alebo stresom indikované správanie.

Terapia: ak sa vylúči somatické ochorenie, je žiadúce zmeniť denný režim, zaviesť štruktúrovaný čas, venovať sa výcviku, zabezpečiť dostatočnú aktivitu psa. Prognóza závisí na motivácii k pitiu.

4.6.13.8. Eliminačné správanie:

Psy disponujú vrozeným programom komfortného správania pri defekácii a urinácii (selektivnosť miesta). Predpokladom genézy takehoto správania je však primeraná hygiena chovného prostredia a imitačné správanie (sociálne učenie). Pri absencii týchto faktorov hovoríme o diskomfortnom eliminačnom správaní alebo o nežiaducej eliminácii, ktorá je v podstate fyziologická (značkovanie teritória), ale pre majiteľa neprijateľná. Vlastné poruchy eliminačného správania zahŕňajú: submisívnu urináciu, psychosomatickú defekáciu a urináciu (strach, úzkosť), gerontologické zlyhanie a et - epimeletickú elimináciu.

A. *Nežiaduce eliminačné správanie:* Pričiny: nedostatočný návyk čistotnosti, značkovanie teritória, separačná anxieta, strach, vzrušenie, nadmerná submisivita, nadbytok potravy, jej nevhodné zloženie, kompulzívna konzumácia potravy a vody, somatické ochorenia, kognitívna dysfunkcia u geriatrických pacientov.

Diferenciálna diagnóza: diabetes insipidus, nádory, diabetes mellitus, pyometra, renálna insuficiencia, pečeňová insuficiencia, inkontinencia, hyperkalcémia, hypokalémia, nežiaduce eliminačné správanie môže byť navodené aj liekmi.

Terapia: kastrácia samcov redukuje viac ako 50 % značkovania. Je potrebné odstrániť vyvolávajúcu príčinu (sociálna kompetencia medzi psami, suka v ruji, stres), očistiť znečistené povrchy (enzymatickými preparátmi) a zabrániť značkovaniu v byte. Behaviorálna terapia spočíva v zámene odpovedi (kontrapodmieňovanie). Nutný je pravidelný denný režim, vrátane dostatočnej frekvencie prechádzok.

B. Nadmerná submisivita:

Príčiny: genetické (psy dedia submisívny temperament po rodičoch), naučené správa- nie (negatívna skúsenosť').

Prejavy: postihnuté zvieratá sa voči dominantným psom správajú veľmi submisívne, exponujú brušnú oblasť, močia, neraz je to prejav preskokového správania (konflikt priblíženia/ústup). Často je už toto správanie ritualizované (signál sokovi, aby obmedzil agresívne správanie). Vyskytuje sa i pri pozdrave a vítaní členov rodiny, pri trestaní a v situáciách, kedy pes chce „obmäkčiť“ majiteľa.

Terapia: môže napomôcť výcvik poslušnosti (10– 13 min, 2-krát denne). Výcvik by mal byť príjemný pre cvičiteľa aj pre psa. Pes takto získa sebadôveru. Je nevhodné psa trestať. Sebadôveru je možné posilniť vhodnou hrou a odmenami.

4.6.13.9. Sexuálne správanie:

Tieto poruchy správania sú podmienené alternáciou libidózných a erotických kapacít psov. Príčinou týchto stavov je maladaptácia na prostredie, deprivácia sexuálnych hier šteniat v ranej ontogenéze, extrémna preferencia sexuálnych partnerov alebo masturbácie, ako výsledok sexuálnej absencie, tichá ruja alebo ako následok distresu (napríklad transportný afekt)

4.6.13.10. Materské správanie:

Do tejto kategórie patria infanticita a infantofóbia ako psychologická alebo neurotická reakcia matky na normálne sociálne správanie šteniat. Príčinou tejto deviácie môže byť traumatický zážitok v priebehu gravidity alebo pôrodu.

4.6.13.11. Psychotické správanie:

Psychóza je nozologická jednotka v humánnej psychiatrii s patologickým postihom osobnosti človeka (schizofrénia, manio-depresívna psychóza). Rozvoj kognitívnej etológie študujúcej „mentálny“ a subjektívny “ stav zvierat naznačuje, že psychotické prvky správania môžeme registrovať aj u psov. Správanie tohto typu nemá podnetový spúšťač v orgánovej poruche (CNS) ani v emocionálnej dysfunkčnosti organizmu (neurózy). U psov s psychotickými prvkami anomálneho správania sa stretávame s prípadom idiopatickeho emocionálneho afektu (nekontrolovateľné agresívne záchvaty) a katatonickéj depresie (chronická strnulosť). Vzhľadom na závažnosť je riešenie týchto stavov väčšinou formou eutanázie

4.6.13.12. Stereotypné (kompulzívne) správanie:

Príčiny vzniku: kompulzívne správanie vzniká z konfliktu navodeného nevhodným prostredím alebo nevhodnou interakciou človek - zviera. Predovšetkým ak je zviera opakovane alebo dlhodobo vystavené konfliktnej situácii. S pokračovaním konfliktu sa redukujú prvky stereotypného správania a sú stále častejšie, presnejšie repetitívne. Medzi stereotypiami a normálnym správaním, z ktorého sa vyvinuli, je kontinuum - nenápadný prechod. Dlhodobo trvajúce stereotypie sú pevne „vložené“ do normálneho správania jedinca.

Príklady kompulzívnych porúch u psov: Pohybové: pes krúži, chodí alebo behá dookola, naháňa alebo hryzie svoj chvost.

Orálne: oblizuje alebo si hryzie končatiny, saje si oblasť slabín, zisťuje sa polydipsia, polyfági, pica.

Agresivita: ak je namierená na seba, pes šteká na vlastné panvové končatiny, hryzie ich. Môže útočiť na misku s krmivom, alebo byť neočakávane agresívny voči ľuďom alebo zvieratám.

Vokalizačné: prejavujú sa rytmickým štekaním, kňučaním alebo zavýjaním.

Halucinačné: pes pozerá na tiene, do vzduchu, chytá imaginárne muchy a pod.

Anamnéza: je potrebná detailná informácia o predchádzajúcej ontogenéze psa, o vývoji kompulzívnej poruchy, o kontexte, v ktorom sa prvýkrát objavila kompulzívna porucha a o kontextoch, v ktorých sa objavuje v súčasnosti (miesto, denná doba, osoby).

Diagnóza: diferenciálne diagnosticky je potrebné vylúčiť somatické ochorenia. Kompulzívne poruchy sú typické nasledovnými prejavmi: vyskytujú sa vždy mimo kontextu, sú namierené voči neobvyklému cieľu, opakujú sa, môžu trvať rôzne dlho (minúty až hodiny), nadmerné správanie sa dá prerušiť (niekedy len silným podnetom), zviera je pri vedomí. Výskyt kompulzívnej poruchy nezávisí od prítomnosti majiteľa. Pohybové kompulzívne správanie sa prejaví zvyčajne v typickej konfliktnej situácii, neskôr kedykoľvek je pes vzrušený. Orálne kompulzívne správanie (oblizovanie sa) súvisí najčastejšie s nízkou externou stimuláciou. Jeho následkom je akrálna dermatitída psov.

Základy terapie: modifikácia prostredia a dennej rutiny, modifikácia správania vrátane zámeny odpovedi a farmakologická terapia.

Behaviorálna terapia: vykonáva sa pozitívnym posilňovaním žiaduceho správania (zámena odpovede). Je potrebné nacvičiť žiaduce správanie, ktoré je nekompatibilné s abnormálnym správaním, a zabezpečiť, aby pes bez dozoru nemohol vykonávať nevhodné správanie (napríklad golier proti lízaniu). Za prítomnosti majiteľa je dôležité pri každom pokuse o kompulzívne správanie odviesť pozornosť psa, dať povel na alternatívne správanie a pri správnom vykonaní povelu psa odmeniť. Terapiu kompulzívneho správania je nutné začať čím skôr, pretože prognóza je negatívne ovplyvnená dĺžkou trvania problému.

Farmakologická terapia: naloxón, naltrexon (výsledky dubiόzne). klomipramín, fluoxetin. Lieky sa podávajú 3 - 4 týždne, dávky sa postupne znižujú.

